

tam virtutem, sed etiam omnem conditionem adæquate necessariam in principio Spiritus sancti, sic enim procederet quod D. Thomas dixit, supponere tunc pro Patre et Filio simul, propter ea, quæ in capite præcedenti dicta sunt.

7. *An Pater et Filius sint duo principia.* — Alia objectio fieri potest. Quia si Pater et Filius sunt unum principium propter unam virtutem, Pater erit duo principia, scilicet Filii et Spiritus sancti, propter duplicem virtutem et processionem. Aliqui respondent, non dici duo principia, ne distinctio realis significari videatur, secundum rationem vero dici posse, sicut sunt duæ virtutes. D. Thomas autem, 1 part., quæst. 36, art. 4, negat simpliciter, Patrem esse duo principia. Et idem absolute negant tam Latini quam Græci in Concilio Florentino, sessione ultima, et ita mihi sentiendum et loquendum videtur. Unde neganda est illatio, quia licet ad unitatem substantivi sufficiat unitas formæ, ad pluralitatem non sufficit pluralitas, nisi etiam multiplicentur supposita. Quia quoties numerantur concreta in plurali, etiam supposita numerantur, ut ex communi modo loquendi constat. Et ratio est, quia unio talium formarum in uno supposito sufficit ad unitatem, in communi denominatione sumpta a talibus formis, sicut est unus artifex, qui plures artes habet, de qua relatus supra, et in materia de Incarnatione dictum est.

8. *Objectioni occurritur.* — Dices, ergo saltem Pater, ut est principium Filii, et Filius, ut est principium Spiritus sancti, erunt duo principia, quia et sunt duo supposita, et per virtutes producendi formaliter diversas producunt, et ita ibi et suppositum, et forma multiplicantur, quod satis est ad pluralitatem substantivi. Consequens autem non admittit Anselmus, libro de Processione Spiritus sancti, cap. 10: *Nec tamen (ait) duo confitemur principia, unum Patrem ad Filium, alterum Patrem, et Filium ad Spiritum sanctum. Sicut non credimus alium Deum, de quo est Filius, et alium Deum Patrem, et Filium de quo est Spiritus sanctus, quamvis de eodem Deo, sive de eodem principio suo quisque modo sit.* Respondeo, illa non posse dici duo principia actu in re ipsa, tamen virtute esse duo, et ita ratione etiam posse considerari et distingui, ut duo. Probo simul hæc omnia ex illa regula, quod substantiva non multiplicantur, nisi multiplicatis suppositis et formis: supponoque *Principium* substantivum esse, ut est per se clarum. In præsentem ergo licet in re multiplicentur supposita Patris et Filii, tamen vir-

tus generandi et spirandi in re non sunt plures, quia in re non distinguuntur actualiter, nec Filius ut spirator distinguitur in re a Patre, ut Pater est, quia est idem spirator cum illo, et spiratio non distinguitur in re a Paternitate, unde Pater ut Pater non distinguitur in re a Filio ut spiratore, quia non opponitur illi ut sic, et in divinis omnia sunt unum, ubi non obviat relationis oppositio. Ergo Pater et Filius in re non sunt duo principia etiam respectu distinctorum terminorum. Ex his vero eisdemque principiis constat esse duo virtute, et secundum rationem, nam ex parte suppositorum est major distinctio, quam necessaria sit ad hanc pluralitatem, et ex parte formæ vel virtutis est saltem pluralitas virtualis et rationis.

9. *Replica. — Responsio.* — Instabis, hoc satis esse, ut absolute dicantur duo principia. Nam, supposita distinctione suppositorum, in cæteris videtur esse eadem ratio de concretis, quæ est de abstractis: sed Paternitas et spiratio dicuntur simpliciter duæ relationes, quamvis in re solum virtute et per rationem distinguantur, ergo similiter concreta illarum relationum etiam substantive sumpta, multiplicabuntur simpliciter, saltem respectu distinctarum personarum, Patris et Filii. Respondeo, instantiam hanc solum esse de modo loquendi, de quo dicimus receptum esse illum modum loquendi in abstractis relationum, non vero in concretis, et ideo non esse simpliciter usurpandum sine declaratione. Addo præterea, nomen principii (sicut nomen causæ) uno modo non dicere de formali relationem secundum esse, sed virtutem agendi, seu principium quo producendi, et hoc esse absolutum in divinis personis quoad formale, et ideo licet connotet relationem, sequi conditionem termini absoluti, qui non multiplicatur simpliciter, nisi multiplicata in re forma absoluta. Et hic videtur usus illius vocis *Principium*, cum Patri et Filio attribuitur. Et ita Anselmus ex unitate formæ absolute probat unitatem principii. Quod si *Principium* sumatur, ut formaliter denominatur a relatione, fortasse in bono sensu possent dici duo principia sicut duo relata. Tamen propter ambiguitatem et periculum cavenda est talis locutio sine illo addito, quod sunt duo secundum rationem quoad relationem.

10. Atque hinc tandem intelligitur, supervacaneam esse quæstionem huc remissam, an principium dicatur univoce, de Patre et Filio in divinis. Quia ubi non est pluralitas sub communi termino, neque analogia, neque univocatio proprie locum habet, sed unitas, eo ta-

men modo, quo sunt plura secundum rationem constat, et de Persona, et Relatione dictum est univoce sunt principium, ut ex dictis satis supra.

FINIS LIBRI DECIMI DE TRINITATE.

INDEX CAPITUM LIBRI UNDECIMI DE TRINITATE.

CAP. I. <i>De nominibus Spiritus sancti, et amoris.</i>	CAP. IV. <i>An Spiritus sanctus sit Dominus.</i>
CAP. II. <i>Ex quarum rerum amore procedat Spiritus sanctus.</i>	CAP. V. <i>Cur Spiritus sanctus non sit Filius.</i>
CAP. III. <i>An Pater, et Filius diligant se Spiritu sancto.</i>	CAP. VI. <i>Cur Spiritus sanctus non sit Imago.</i>

LIBER UNDECIMUS.

DE TERTIA TRINITATIS PERSONA

QUÆ SPIRITUS SANCTUS NOMINATUR.

TRIA sunt nomina, quibus solet tertia persona Trinitatis in Scriptura significari, ejusque proprietates nobis declarari, scilicet, nomen *Spiritus sancti*, *Amoris* et *Doni*, sub quibus de illa tractavit D. Thomas, 1 part., quæst. 36, 37 et 38. Nam per nomen *Spiritus sancti* indicatur relatio ad suum principium, per nomen *amoris* modus processionis, per nomen *Doni*, quædam relatio ad creaturam. Quocirca de primo et secundo nomine pauca a nobis dicenda, supersunt, quia propria Spiritus sancti relatio simul cum relatione spirationis et cum his, quæ de spiratore diximus, fere explicata est, quia correlativa ut sic, sunt simul cogni-

tione et cum de relationibus divinis ageremus, terminum, fundamentum, et rationem fundandi hujus relationis declaravimus. De modo item processionis hujus personæ in primo libro aliquid attigimus. Tamen, quia hæc processio minus nota nobis est, ut D. Thomas, dicta quæst. 36, art. 4, notavit, curabimus hic amplius illam declarare. Utemurque duobus illis modis, quibus obscuriora Dei investigare solemus, scilicet, vel per connotationem aliquam, seu comparisonem ab alia, præcipue ad processionem Verbi, vel per negationes aliquas, quæ in Spiritu sancto etiam per comparisonem ad Filium considerari possunt. De-

nique de respectu peculiari hujus personæ ad creaturas nihil hactenus tractatum est, nec videtur facilis ad explicandum talis respectus, et ideo hoc etiam præcipue nobis superest ad inquirendum de hac persona.

CAPUT I.

AN TERTIA TRINITATIS PERSONA RATIONE SUE PROCESSIONIS RECTE, AC PROPRIE SPIRITUS, ET AMOR APPELLETUR, ET EX QUARUM RERUM AMORE PROCEEDAT.

1. Tertiam hanc personam per voluntatem, atque adeo per modum amoris procedere, supra libro primo, contra Durandum ostensum est, quia processionem et terminum ejus instar illius, quam in nostra voluntate utcumque experimur, nominamus et apprehendimus. Unde quia etiam in nobis ipsis processio hæc obscurior est, pauciora habemus nomina, quibus illam significemus, quam in processione intellectus, sed vere unica voce amoris, vel dilectionis, totam illam significamus. Hinc ergo factum est, ut ad significandam tertiam Trinitatis personam, ejusque relationem quædam nomina, alias communia, vel essentialia accommodata sint, et quasi de novo imposita ad illam significandam.

2. De nomine *Spiritus sancti*.—Primo ergo vocatur *Spiritus sanctus*, estque nomen ejus maxime proprium. Videturque ab ipso Christo impositum, unde illo usus est Matthæus, ultimo. *Baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti*, ubi tacite declaravit multa alia, quæ de Spiritu dixerat, præsertim in sermone cænæ, de hac divina persona esse intelligenda. Quam etiam Joannes 1, Canonica, cap. 5, hac voce personaliter appellavit, dicens: *Tres sunt, qui testimonium dant in celo, Pater, Verbum et Spiritus sanctus*. Rationem vero nominis hujus ex modo processionis per voluntatem suminus cum sanctis Patribus. Nam vox *Spiritus*, solet motionem quamdam, vel impulsu significare, seu rem subtilissimam, quæ facile huc, illucque agitur et impellitur, ac penetrat, sicque solemus ventum spiritum appellare, et inde vox *Spiritus*, ad substantias incorporeas significandas, inde translata est. Aliunde vero id, quod per dilectionem procedit, tanquam impulsu quemdam concipimus, imo sæpe ita illam nominamus, sicut enim rem procedentem per intellectum verbum vocamus, ita illam, quæ per voluntatem amantem procedit, impulsu, seu impe-

tum appellamus. Unde etiam dicimus, voluntatem per amorem ferri in rem amatam, et in eam transformari, eique uniri, quasi per subtilissimam amoris penetrationem. Hinc ergo tertia persona a Deo procedens, spiritus merito appellatur, quia per modum amoris, et impulsu procedit, simulque illa voce significatum est, esse amorem substantialem, summeque incorpoream et immaterialem. Quoniam vero ille amor purissimus et mundissimus est, ideo addita est vox *Sanctus*, quæ excellentiam illius processionis declarat, simulque indicat, personam esse sanctam per essentiam, quia ex dilectione summa summi Spiritus procedit.

3. Unde intelligitur (quod notavit D. Thomas supra, ex Augustino 5, de Trinitate, cap. 11, et lib. 15, cap. 19, et sumitur etiam ex Basilio, lib. 5, contra Eunomium) voces illas secundum se respectas essentielles esse, et communes, nam et Deus Spiritus purus, et sanctus est, et Pater, et Filius similiter. Tamen ut sic per illam vocem *Spiritus*, non significatur relatio. Applicatum ergo est nomen *Spiritus sancti*, ut personale est, ad significandam relationem, procedentis per modum impulsu. Vel etiam (ut notavit Augustinus) applicata est vox communis Patri, et Filio, ad significandam personam, quæ per mutuam, et communem amorem Patris, et Filii procedit. Atque hinc etiam relationem ipsam, novo nomine ex Spiritu abstracto *spirationem* vocamus, vel (quia hæc vox magis videtur actionem significare) vocamus generali nomine *processionem*, vel nomine complexo *passivam spirationem*. Denique adnotavit divus Thomas nomina *Spiritus* et *sanctus*, et vocem complexam ex illis essentialia esse, et communia Patri, et Filio: nomen autem *Spiritus sanctus* sumptum in vi unius vocis incomplexæ esse proprium tertiæ personæ. Non quidem, quod illa vox incomplexa non potuerit etiam esse communis, si rem tantum spiritualem, et sanctam significaret, nihil enim obstabat, quominus potuisset sic imponi, sed quod vel nunquam ita legatur imposita, aut usurpata, vel quod ex usu Ecclesiæ (ita enim divus Thomas loquitur) ita fuerit accommodata. Et fortasse hoc significavit Augustinus, libro, 11, de Civitate, capite 10, cum dixit: *Spiritus Patris, et Filii, Spiritus sanctus propria quadam notione hujus nominis in sacris litteris nuncupatur*.

4. De nomine amoris. — Circa nomen *Amoris* non habemus tam expressa Scripturæ loca, in quibus tertia hæc persona relative, ac personaliter, seu propria quadam notione amor,

vel dilectio appellatur. Nam licet 1, Joan. 4, dicatur: *Dilectio ex Deo est*, et divus Augustinus, libro 15, de Trinitate, capite 17, per dilectionem ex Deo Spiritum sanctum intelligat, tamen non inde sufficienter colligitur, nomen amoris esse proprium Spiritus sancti. Sicut licet Filius dicatur *Deus de Deo*, non sequitur nomen Dei esse proprium Filii, sed solum per particulam *De* trahi supponendum pro Filio, ita ergo particula *ex* potuisset trahere nomen dilectionis (si per illud nomen dilectio significaretur Deus, eo modo quo ibidem dicitur *Deus charitas est*) ad supponendum pro Spiritu sancto. Addo non esse necessarium, vocem illam intelligere de dilectione per essentiam, sed de creata, ita ut particula *ex* non dicat dimanationem ad intra, sed extra, ut exponunt idem Augustinus, lib. 1, de Gratia Christi, cap. 21, et Concilium Milevitanum, Canon. 4. Ut inde probant, dilectionem nostram, qua justificamur, et salvamur, ex Dei gratia manare, ac proinde itam dictum esse, *Dilectio ex Deo est*, sicut alibi a Paulo dictum est, *charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis*. Et contextus ipse Joannis hoc magis postulat. Dixerat enim fideles, et qui recte ambulant, *ex Deo esse*, et subdit: *Charissimi diligamus nos invicem, quia charitas ex Deo est*, loquitur ergo de charitate, quam Deus nobis infundit, ut nos invicem diligamus.

5. Nihilominus ex usu sanctorum Patrum, ac Theologorum, Spiritus sanctus secundum propriam, et peculiarem notionem suam Amor appellatur, non solum per appropriationem nominis essentialis, sed etiam per peculiarem illius vocis significationem, et impositionem. Ita ut vox illa jam sit multiplex, seu æquivoca, et uno modo essentialis sit, alio personalis ut docuit D. Thomas, dicta quæst. 37, art. 1, et significavit Augustinus, libro decimo quinto, de Trinitate, capite decimo septimo, et sequentibus. Habetque hoc fundamentum, tam in modo processionis Spiritus sancti, quam in voce *Amor*. In processione, quia sicut Filius recipit a Patre ea omnia, quæ formaliter pertinent ad intellectum, ut esse Verbum, sapientiam, etc., ita Spiritus sanctus recipit ea, quæ pertinent ad voluntatem, ut esse charitatem, et amorem. In voce autem, quia omnis amor extra Deum productus est, et vox amoris non solum significat actionem, quæ intervenit in amando, sed etiam terminum per illam actionem productum. Imo vox amoris maxime videtur terminum ipsum significare, qui nos

constituit formaliter amantes, et formaliter voluntatem inclinatur, et impellit in rem amatam. Nam actio, qua ille terminus producitur, magis esset dicenda amatio, quam amor, sed quia prior vox usitata non est, dicitur etiam amor, vel dilectio. Merito ergo vox hæc imposita etiam est ad significandum amorem intra Deum productum, qui solus Spiritus sanctus est. Verum est, per nomen amoris etiam in creaturis non significare formaliter relationem producti, sed qualitatem ipsam, quæ producitur, in quo differt vox, *Amor*, a nomine, *Verbum*, et ideo potest amor in Deo dici essentialiter, sicut intelligere. Nihilominus tamen, quia potest amor esse productus etiam in Deo, ideo potuit illa vox accommodari ad significandum illum amorem secundum eam proprietatem, et ita factum est, ideoque sub illa significatione nomen illud personale est Spiritus sancti.

6. Addit D. Thomas, in illo articulo 1, tertiam significationem illius vocis *amor* in divinis, quia non solum significat actum essentialem amandi, nec solum personam productam per voluntatem, sed etiam actum notionalem, per quem producitur illa persona. Hic enim actus ratione distinguitur ab amore essentiali, quia non convenit Spiritui sancto, licet essentialiter amet: ratione etiam distinguitur a persona Spiritus sancti, quia est veluti origo illius, ergo potest nomine amoris significari, cum sit productio amoris, et non habeamus aliam vocem, qua illum significemus. Item hoc significamus, cum dicimus, Patrem, et Filium producere Spiritum sanctum per amorem, quia nec potest intelligi ipse Spiritus sanctus, cum non producat per se ipsum, nec solus essentialis actus amoris, cum communis sit Spiritu sancto. Denique hoc declarat D. Thomas proportionem ad intellectum, ubi sunt tres voces, *intelligere, dicere, et Verbum*, quarum prior significat actum essentialem intelligendi, secunda originem activam, seu actum intelligendi notionalem, tertia terminum productum per intellectum: hæc ergo tria inveniuntur etiam in voluntate, et propter nominum penuriam eadem voce omnia significamus. Hæc doctrina vera est, sed cavenda est interpretatio eorum, qui hinc colligunt, esse in Patre duplicem dilectionem, unam absolutam, aliam relativam. Hoc enim neque D. Thomas dixit, nec verum est, ut libro primo ostendi. Nam amor notionalis, si significet proximum principium quo producendi Spiritum sanctum, formaliter est amor essentialis,